

ВИКОРИСТАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ

У ПРОЦЕСІ ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.

Резюме: У статті висвітлюються особливості використання регіональних традицій у процесі трудової підготовки молодших школярів.

Ключові слова: регіональні традиції, регіональні відомості, народні промисли.

Національний характер освіти, окреслений низкою нормативних документів, передбачає організацію навчально-виховного процесу з опорою на культурно-історичні традиції українського народу. У них сконцентрований морально-трудова досвід багатьох поколінь і тому педагогічне значення їх дуже велике. Воно полягає у їх різнобічному впливі на формування таких важливих рис особистості, як працелюбство, любов до рідного краю, повага до старших, шанобливе ставлення до природи, тобто тих рис, які необхідні для виховання майбутнього громадянина України – свідомого й дбайливого господаря своєї землі.

Ознайомлення школярів із національно-культурними традиціями українського народу слід починати з перших днів навчання в школі, використовуючи для цього можливості усіх навчальних предметів. Кожен з них, за умови збагачення змістового компоненту регіональним матеріалом, сприятиме реалізації поставлених завдань.

Аналіз програм з трудового навчання, розробленої згідно з вимогами освітньої галузі „Технології”, свідчить про наявність у ній багатьох розділів і тем, сприятливих для ознайомлення учнів із трудовими традиціями Чернігівщини, пов’язаними з різноманітними народними промислами: вишиванням, плетінням із лози та берести, різьбою по дереву, писанкарством .

З п’яти розділів, виділених у програмі [1], найбільші можливості для ознайомлення з регіональними традиціями, має, на наш погляд, модуль „Людина і художнє докiлля”, в якому вивчаються такі теми: „Світ професій”,

„Людина – художні образи”, „Макетування архітектурних форм”, „Художнє конструювання предметів побуту”. Зокрема, при опрацюванні теми: „Художні техніки декоративного й ужиткового мистецтва” , у програмі передбачено ознайомлення учнів з одним із найдавніших і найпоширеніших його видів – писанкарством, у якому знайшли втілення усі вияви життя українського народу – звичаї, традиції, вірування, побут, обряди, ритуали.

Зважаючи на велике релігійно-обрядове значення писанки, багато дослідників займалися її вивченням. Висвітлюючи це питання, відомий методист з трудового навчання Д.О. Тхоржевський зазначав: „У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. передова творча інтелігенція захоплюється народними писанками, починає їх збирати і вивчати. Саме тоді розпочалася робота щодо збирання приватних і земських колекцій, почали складатися й друкуватися їх описи, рецепти фарбування, технологія виготовлення. Саме в роботах О. Пчілки, Н. Литвинової, Ф. Вовка, С. Кульжинського, В. Шухевича, В. Чубинського, М. Сумцова, М. Драгоманова звертається увага на писанки у зв’язку із вивченням орнаментики, виявляється народна термінологія мотивів і композицій, регіональні художні особливості, побутування в контексті свята та обряду, розшифровуються писанкові символи, як відгомони культу Сонця” [2].

С.Ф. Русова, розуміючи унікальні виховні можливості народних традицій, радила ознайомлювати з ними дітей на уроках праці: „На Великдень діти мають обов’язково вималювати собі дві – три писанки” [3].

Наприкінці ХХ ст., у зв’язку з розбудовою національної системи освіти, зацікавленість традиціями писанкарства знову зростає. На уроках, у різноманітних гуртках учні мають можливість ознайомитися з цим давнім видом народного промислу. Проілюструємо це на прикладі уроку трудового навчання у початковій школі на тему: „Писанкарство”.

У ході цього уроку учні мають дізнатися про значення писанок у народних обрядах, символічне значення кольору, використання у писанках знаків – символів. Ефективність засвоєння цих програмових питань значно

зросте, якщо учитель побудує урок з опорою на регіональні традиції писанкарства. Для цього у нього має бути відповідний довідковий матеріал і колекція писанок, виготовлених за мотивами місцевого декору. Продемонструвавши її, вчитель повідомляє учням про те, що в кожному регіоні для написання писанок майстри використовували певну гаму кольорів, поєднання яких у різних комбінаціях створювало своєрідний орнамент. Традиційними кольорами у писанковому мистецтві Чернігівщини є червоний, синій, зелений та жовтий, кожен з яких має своє символічне значення.

Червоний колір означає силу, здоров'я, любов і є символом небесного вогню. Синій колір на писанках символізує ясне небо, воду, повітря. Він належить до групи холодних кольорів, тому від нього віє свіжістю і прохолодою. Зелений колір у писанковому мистецтві символізує пробудження природи, молодість, здоров'я. Жовтий колір належить до теплих кольорів і є символом сонця, тепла і світла. Він уособлює достиглий колос і щедрий урожай, золоту ниву і достаток. Білий колір на писанках фарбою не наноситься, він є природнім кольором курячого яйця, який символізує чистоту і вірність, світло і радість. Тому найвишуканішими серед писанок Чернігівщини є ті, на яких на білому фоні зображені червоні та жовті квіти: троянди, півонії, тюльпани. Зображення квітів є улюбленим видом писанкового розпису і належить до рослинних орнаментів, які часто використовувалися чернігівськими умільцями. Крім квітів, на них зображалося різноманітне листя – калини, дуба, винограду, а також уся рослина, у вигляді вазона або ж „дерева життя”, що символізує родовід.

Досить поширеним для писанкарства Чернігівщини є геометричний орнамент, у якому використовуються такі елементи як: ромб, коло, трикутник, зигзаг, вертикальні й горизонтальні лінії та ін. Ці та інші знаки – символи, зокрема зображення тварин, мали велику магічну силу, тому, згідно із старовинними звичаями, до обряду написання писанки готувалися особливо ретельно. Найчастіше їх виготовляли під час Великого посту, утримуючись від

усяких суперечок і злих думок, у стані внутрішнього спокою та зосередженості. Виготовлена за таких умов, а потім освячена в церкві, писанка трималася під іконами вдома, як оберіг, до наступного Великодня.

Такі відомості про місцеві традиції, пов'язані з писанкарством, учитель може використати у процесі вивчення нового матеріалу, збуджуючи інтерес учнів до народної творчості й стимулюючи у них бажання відтворити красу чернігівської писанки у власному виробі. З огляду на конструктивно-технологічний підхід у вирішенні завдань трудового навчання, програмою передбачено виконання учнями на цьому уроці практичної роботи, пов'язаної із виготовленням макетів писанок за мотивами регіонального декору. У процесі її виконання молодші школярі розмічають на картоні контур писанки за шаблоном чи трафаретом і вирізують ножицями основу. Після цього приступають до декорування форми, використовуючи різні художні техніки: розпис фарбами і пензликом, витинанку і аплікацію, розпис шматочком воску чи парафіну з наступним розфарбуванням чи колірним відбитком, флоромозаїку із насіння [1].

Зацікавленість учнів виконуваною роботою значно зростає, якщо вчитель коротко ознайомить їх із технологією виготовлення писанок, поширеною на Чернігівщині. Для цього доцільно використати матеріал про традиції чернігівського писанкарства, зібраний народним майстром України, різьбярем із Сосниці А.П. Семенцовим: „Писанки творилися напередодні Великодня. Розтоплювали піч. Сирі яйця стояли на припічку. Гріли їх, щоб віск розтоплений добре брався до поверхні яйця. Відбирали лише білі яйця, на котрих рисунок є чіткішим і виразнішим. У топлений віск кидали трохи сажі, для кращого розпису брали паличку з тоненьким отвором на кінці, вмочували її у віск – і народжувалося те диво, що дійшло до нас. Писали все, що несла і бажала вічно жадібна до краси душа. Дівчина розписувала щонайкращу писанку для коханого парубка, мати і бабуся – для діточок та внуків. Дивні назви мали ті писанки. Це – „ружа” і „напівружа”, „барвінок” і „шестиквітка”,

„вербичка”, „пшеничка” і „огірочки”, „човничок” та багато інших дивовижних назв і таких же самобутніх народних розписів. А потім кидали писанки у настій цибулі. Те місце, де рисунок наносився воском, залишалося білим, решта ж покривалася червоною барвою. І знову на місця, покриті червоним, наносився віск, після чого писанки кидали у розчин розсолу помідорів, кори вільхи та заліза. Це називалося „цвяткуванням”. Колір на місцях, що не були покриті воском, робився темнокоричневим. А тоді яйця опускали у гарячу воду і варили 4 – 5 хвилин. Після цього віск знімали – і писанка була готовою [4].

Дуже цінним у матеріалі даного автора є схематичне зображення найпоширеніших для Чернігівщини писанок, яке вчитель може показати учням і на яке вони мають опиратися в процесі виготовлення власних макетів виробів. Вибрати ту чи іншу гаму кольорів для їх декорування допоможуть школярам відомості про особливості розпису писанок у різних селах Чернігівщини [4].

У селі Мезин Коропського району на писанках зображалися ромби, сонце, дерево життя та інші символічні знаки. При цьому використовувалися лише три кольори: біла лінія рисунка і червоно-коричнєве тло. Такий простий малюнок відображав тонку гармонію краси, тому писанки села Мезин виокремлювалися з-поміж інших своєю цілісністю і неповторністю.

У селі Ковпита Чернігівського району писанки взагалі не покривалися воском. Яйця просто кидали у настій цибулиння, а потім гострим предметом видряпували певний рисунок, що й зумовило їх назву „дряпанки”.

У селі Красне Бахмацького району рисунок наносився кольоровими олівцями, у вигляді різнобарвних смуг, як поздовжніх, так і поперечних, іноді з квітами в квадратах та іншими орнаментами.

Використавши такі відомості і розписавши макети своїх писанок, учні можуть їм дати назви, виходячи із традиційних місцевих мотивів („ружа”, „напівружа”, „шестиквітка” і т. ін.) Завершується практична робота створенням у класі виставки – композиції до свята Пасхи – „Писанки нашого краю”.

Педагогічна цінність такого уроку є дуже великою, оскільки паралельно із засвоєнням основного програмового матеріалу учні ознайомлюються із історією та культурою рідного краю. Однак, потрібно зазначити, що введення у структуру уроку певного обсягу регіональних відомостей, потребує додаткового часу, що зумовлює, у свою чергу перебудову традиційних методичних підходів до організації навчання. Оптимальним варіантом у цьому випадку є, на наш погляд, проведення інтегрованих уроків. Завдяки цьому, вивільнюється час, необхідний для ознайомлення з регіональними відомостями, і створюються сприятливі умови для поглибленого засвоєння програмового матеріалу. Щодо конкретного уроку трудового навчання на тему „Писанкарство”, то його доцільно поєднати, як свідчить аналіз програм, із предметом „Образотворче мистецтво” (урок „Ознайомлення з народними традиціями писанкарства”), або ж із курсом „Навколишній світ” (уроки „Види народних промислів”, „Великдень”). Наявність споріднених тем у названих предметах дає змогу організувати різні види пізнавальної діяльності молодших школярів, підпорядковуючи їх досягненню єдиної мети.

Таким чином, для ефективної реалізації завдань, які стоять перед сучасною школою, необхідно відроджувати народні традиції і використовувати їх велику життєдайну силу для всебічного виховання учнів.

Література

1. Програми для середньої загальноосвітньої школи 1 – 4 класи. – К.: «Початкова школа». – 2007. – 432 с.
2. Українські народні ремесла / За ред. академіка АПН України Д.О. Тхоржевського. – К., 2000.
3. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори. – К., 1997. – С. 254.
4. Семенцов А.П. Писанки нашого краю // Деснянська правда, 1992, 25 квітня.

Резюме: В статті розкриваються особливості використання регіональних традицій в процесі трудової підготовки молодших школярів.

Ключевые слова: Регіональні традиції, народні промисли.

The peculiarities of use of the regional traditions during the labour training of junior pupils are analysed in this article.